

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание / Р. Бернс // [пер. с англ. Р. Т. Євтушенко]. — М. : Прогресс, 1986. — 422 с.
2. Кікінежді О. Гендерне виховання змалку / О. Кікінежді // Дошкільне виховання, 2006. — № 2. — С. 3—6.
3. Кон И. С. Психология половых различий / И. С. Кон // Вопросы психологии. — 1981. — № 2. — С. 47—57.
4. Москаленко В. В. Соціальна психологія : підручник [вид. 2-ге, випр. та допов.] / В. В. Москаленко. — К. : Центр учбової літератури, 2008. — 688 с.
5. Олійник Л. М. Статеве виховання дітей від народження до 10 років : навч.-метод. посібник / Л. М. Олійник. — Миколаїв : ПП «Принт-Експрес», 2008. — 50 с.
6. Словарь по социальной педагогике : учебное пособие для студентов высших учебных заведений / Авт.-сост. Л. В. Мардахаев. — М. : Издательский центр «Академия», 2002. — 368 с.
7. Ткалич М. Г. Гендерна психологія : навч. посіб. / М. Г. Ткалич. — К. : Академвидав, 2011. — 248 с.
8. Фрейд З. Очерки по психологии сексуальности / З. Фрейд [пер. д-ра М. В. Вульфа. С пред. проф. И. Д. Ермакова]. — М. : МЦ «Система» при МК ВЛКСМ, 1991. — 84 с.
9. Якименко Л. Ю. Дівчатка і хлопчики в колективі: Вплив дитячого колективу на формування ставово-рольової поведінки молодшого дошкільника : навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» / Л. Ю. Якименко, В. О. Луценко. — К. : Наш час ; Х. : Ранок, 2010. — 95 с.

KARNAUKH L. P.

Uman

FOREIGN AND DOMESTIC PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL RESEARCH OF THE GENDER SOCIALIZATION PROBLEM

This article analyzes the theoretical and conceptual aspects of gender socialization info reignand domestic psychologica land educational research. The content and nature of the concept of «gender socialization» as the assimilation of individual gender culture of the society in which shelives. Reveals the position that gender socialization is a major social process through which the integration be tween the individual and society, human development from the individual to the social.

Keywords: gender, gender socialization, personality.

КАРНАУХ Л. П.

г. Умань

ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ ЛИЧНОСТИ В ЗАРУБЕЖНЫХ ТА ОТЕЧЕСТВЕННЫХ ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЯХ

Статья посвящена анализу теоретико-концептуальных аспектов гендерной социализации личности в зарубежных и отечественных психолого-педагогических исследованиях. Определено содержание и сущность понятия «гендерная социализация» как усвоение личностью гендерной культуры общества, в котором она живет. Раскрыто положение о том, что гендерная социализация является основным социальным процессом, через который осуществляется интеграция между личностью и обществом, развитие человека от индивидуального к социальному

Ключевые слова: гендер, пол, социализация, личность.

Статья надійшла до редколегії 28.03.2014

УДК 159.9

КАРСКАНОВА С. В.

м. Миколаїв

РОЗВИТОК СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті розглядаються підходи до можливого розвитку соціального інтелекту майбутнього фахівця галузі дошкільної і початкової освіти. Розглядаються рівні розвитку соціального інтелекту та якості соціального і емоційного інтелектів. Наводяться приклади вивчення взаємозв'язку соціального інтелекту і особистісних якостей.

Ключові слова: соціальний інтелект, інтелект, соціалізація, соціальна компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Пріоритетною метою освіти на сучасному етапі є формування активної творчої особистості, яка вміє проявити свої здібності, реалізувати спрямованість і творчий потенці-

ал, ефективно адаптуватися в соціальному середовищі, встановлювати і підтримувати соціальні контакти і взаємодію в цілому. Особливе значення при цьому набуває розвиток соціального інтелекту студентів як необхід-

ної умови підвищення рівня ефективності соціальних взаємодій і адаптації майбутніх фахівців галузі дошкільної і початкової освіти

На сьогоднішній день в психологічній науці спостерігається зростаючий інтерес учених до проблеми соціального інтелекту і проблеми комунікативної компетентності майбутнього фахівця галузі дошкільної і початкової освіти як фахівця в галузі соціономічних професій. На наш погляд, ця тенденція не випадкова, вона обумовлена особливістю сучасного суспільства – його динамічністю, виходом на більш високий рівень професійної взаємодії. У роботах зарубіжних і вітчизняних авторів накопичено певний теоретичний і практичний матеріал з даних проблем. Так, при розбіжностях концептуальних рішень, пропонує фахівцями з проблеми соціального інтелекту, можна констатувати, що соціальний інтелект розглядається більшістю з них як здатність адекватно розуміти і оцінювати свою поведінку і поведінку інших людей. Ця здатність є надзвичайно важливою і необхідною для сучасного фахівця щодо ефективної міжособистісної взаємодії у майбутній професії: з дітьми, їх батьками, колегами.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вперше проблема соціального інтелекту розроблялася в зарубіжній науці Дж. Гілфордом, Н. Кентором, М. Саліваном, Р. Стернбергом. У російській психологічній науці проблема соціального інтелекту привернула увагу таких дослідників як Н. А. Амінов, Ю. М. Ємельянов, В. Н. Куніцина, О. Б. Чеснокова, А. Л. Южанинова. У дослідженні В. Н. Куніциної [1, с. 24–36] вперше виділені чотири основні аспекти соціального інтелекту, як і на нашу думку є важливими для майбутнього фахівця галузі дошкільної і початкової освіти:

1. Комунікативно-особистісний потенціал: комплекс властивостей, що полегшують чи ускладнюють спілкування, як с дорослими так і з дітьми, на основі якого формуються такі інтегральні комунікативні властивості, як психологічна контактність і комунікативна сумісність; це основний стрижень соціального інтелекту.

2. Характеристики самосвідомості – почуття самоповаги, свобода від комплексів, забобонів, пригнічених імпульсів, відкритість новим ідеям.

3. Соціальна перцепція, соціальне мислення, соціальна уява: здатність до розуміння і

моделюванню соціальних явищ, розуміння людей і мотивів їхньої поведінки, у практичній професійній діяльності це розуміння дітей та їх батьків, своїх колег, адміністраторів.

4. Енергетичні характеристики: психічна та фізична витривалість, вміння її корегувати, активність і виснаженість та вміння протистояти виснаженню та подовжувати активність.

Коли в науці постає питання місця соціального інтелекту по відношенню до загального то думки науковців розділяються.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інтелект – це здатність пізнавати і вирішувати проблеми, які об'єднують в собі пізнавальні здібності. Інтелект найчастіше спрямовується на вирішення питань облаштування побуту і відпочинку, професійну діяльність, міжособистісні стосунки та самовдосконалення.

Соціальний інтелект – здатність людини правильно розуміти свою поведінку і поведінку інших людей у суспільстві. Ця здатність необхідна людині для ефективної міжособистісної взаємодії та успішної соціальної адаптації. Соціальний інтелект реалізує пізнавальні процеси, пов'язані з відображенням людини як партнера по спілкуванню та діяльності. Термін «соціальний інтелект» вперше використав у психології Е. Торндайк в 1920 році. Він розумів соціальний інтелект як здатність розуміти людей, діяти чи вчиняти мудро щодо інших членів суспільства. Е. Торндайк розглядав соціальний інтелект як специфічну пізнавальну здатність, яка забезпечує успішну взаємодію з людьми і вважав соціальний інтелект видом загального інтелекту, не визначивши відносини між ним та іншими видами інтелекту. Основна функція соціального інтелекту у нього – прогнозування поведінки.

Соціальний інтелект виступає в ролі важливої структури і є важливою професійною якістю таких професій, як юрист, психолог, лікар, викладач, журналіст і інших, що належать до типу «людина – людина». Соціальний інтелект представника комунікативних професій – це спеціальна гетерогенна здібність, яка полягає в розумінні самого себе, інших людей, їхніх взаємин, а також у прогнозуванні перебігу міжособистісних подій на основі індивідуальних мисленневих процесів, ефективного реагування на особистісний і соціально-психологічний контекст ситуацій взаємодії та соціального досвіду. Соціальний інте-

лект виступає однією з професійно важливих якостей майбутніх фахівців галузі дошкільної і початкової освіти. Характеристики соціального інтелекту присутні імпліцитно у переважній більшості переліків професійних якостей.

Постає питання можливості формування соціального інтелекту чи необхідності складання умов для розвитку соціального інтелекту та як пов'язаний цей процес із соціалізацією людини.

Людина формується як особистість і суб'єкт діяльності в процесі соціалізації. Під соціалізацією розуміється процес засвоєння індивідом соціальних норм і освоєння соціальних ролей, прийнятих у даному суспільстві. Цей процес починається в дитинстві і закінчується в глибокій старості людини, тобто триває все життя, оскільки протягом життєвого шляху людині доводиться освоювати безліч соціальних ролей, змінювати погляди, звички, смаки, правила поведінки і т. ін. Соціалізація пояснює те, яким чином людина з істоти біологічного перетворюється на істоту соціальну.

Від соціалізації слід відрізнити адаптацію (обмежений у часі процес звикання до нових умов), виховання (цілеспрямований вплив на духовну сферу і поведінку індивідів), навчання (придбання нових знань), дорослішання (соціопсихологічне становлення людини в певному віковому діапазоні).

Соціалізація – процес, який не піддається штучному управлінню або маніпулюванню. Якщо прикладів прискореного навчання безліч, то прикладів прискореної соціалізації не існує. Це кумулятивний процес, в ході якого накопичуються соціальні навички і знання.

На думку частини науковців психологів та соціологів ступенем завершеності процес соціалізації можна розділити на дві великі стадії – починається соціалізація у першу половину життя людини і завершується друга стадія у другій половині життя. Набуття самостійності спочатку політичної (одержання паспорта і права голосувати, а також бути обраним), потім економічної (влаштування на роботу, яка може цілком прогодувати людини) та соціальної (одруження і створення власної сім'ї, відділення від батьків і вступ в статус батька) означає якісний кордон між двома етапами соціалізації – що починається (ранньою) і завершується (пізньою).

На нашу думку, на відміну від процесу соціалізації, який прискорити чи коректувати важ-

ко, процеси які відбиваються на розвитку соціального інтелекту можуть бути підпорядковані, систематизовані, узагальнені та сплановані.

Соціальний інтелект – набір психічних властивостей особистості, який дозволяє людині шляхом розумових операцій ефективно взаємодіяти з іншими людьми, здатність до усвідомлення і вирішення в розумовому плані різних завдань і проблем, що постають в реальних ситуаціях життя.

Соціальний інтелект, на нашу думку, є частиною загального інтелекту і передбачає здатність особистості здійснювати свою соціальну біографію: жити, творити, працювати, взаємодіяти з іншими людьми. Результатом вияву соціального інтелекту людини, фахівця, педагога є набуття нею соціальної компетентності. На відміну від процесу загальної соціалізації, який відбувається більш спонтанно та природно.

Психічні властивості особистості розвиваються та проявляються у трудовій діяльності, тому розвиток психічних властивостей особистості та розвиток соціального інтелекту може бути керованим процесом. Проте рівень розвитку соціального інтелекту та умовна межа розвитку залежить від рівня розвитку розумових операцій та можливість ефективно взаємодіяти з іншими людьми.

Особистість формується завдяки предметній діяльності і спілкуванню з іншими людьми. Тому соціальна сутність є її основним атрибутом.

Сутнісною характеристикою особистості є її комунікативна природа. Потреба у спілкуванні виступає як певне психологічне утворення, як явище внутрішнього суб'єктивного світу особистості. Входячи в систему потреб, воно стає внутрішнім фактором активності і розвитку людини. Потреба у спілкуванні, характер спілкування накладають відбиток на формування цілісних структур психологічної організації особистості, її ціннісних орієнтацій і форм діяльності.

Особистість людини розглядається як складна динамічна функціональна система. В її структурі виділяються чотири групи, або підструктури, властивостей, які знаходяться в певній ієрархічній залежності і різняться особливостями і способами формування.

Пропонуємо сім якостей соціального та емоційного інтелектів від *NaуGroup*, які можливо розвивати. За авторським формулюван-

ням [4] «Інвентаризація соціальних та емоційних компетенцій».

Емпатія, як розуміння, що мотивує інших людей. Та чутливість до потреб інших.

Налаштування, як уміння слухати уважно зважати на почуття інших та уміння налаштуватися на настрої інших.

Організаційні винагороди: як здатність зважати на культуру, цінності групи та загальне розуміння соціальні групи та їх приховані правила.

Вплив, як уміння переконувати інших шляхом залучення до обговорення та звернення до їх інтересів та уміння отримувати підтримку від ключових гравців.

Розвиток інших, як уміння наставляти інших із співчуттям та інвестуванням власного часу та енергії та давати зворотній зв'язок, який корисний для професійного розвитку інших.

Натхнення як уміння задавати позитивний емоційний тон та уміння виявляти найкраще в підлеглих, учнях, вихованцях.

Командна робота як уміння отримувати зворотній зв'язок від кожного учасника команди, підтримувати всіх учасників команди та заохочувати їх до співпраці.

Розвиваючи якості соціального та емоційного інтелекту (у комплексі), ми розглядаємо загальне поняття «соціальний інтелект», як основний чинник, що визначає успіх життєдіяльності та професійний успіх майбутнього фахівця.

Рівень розвитку соціального інтелекту визначає переважно вираженість шести компонентів комунікативної компетентності. Отже, чим більше виражена здатність майбутнього фахівця галузі дошкільної і початкової освіти адекватно розуміти і оцінювати свою поведінку і поведінку інших людей, тим більш виражені такі компоненти комунікативної компетентності:

- спрямованість – мобілізація зусиль на досягнення цілей, прагнення до підвищення кругозору;
- діловитість – впевненість і відповідальність за прийняті рішення, організація власної діяльності;
- впевненість у собі – переконаність у власних силах, самоповага, прагнення до створення хорошої думки про себе у оточуючих;
- вимогливість – сила волі, рішучість, наполегливість у досягненні цілей;
- психологічний такт – тактовність у взаємовідносинах з людьми, легкість у встановленні контактів і заходи впливу на інших, вина-

хідливість при першому знайомстві, контактах, вміння оцінити обстановку і природність у спілкуванні;

- чуйність – чуйність на чужі потреби, готовність допомогти, вміння співпереживати, чутливість до поведінки інших, опіка над слабкими і беззахисними, що є вкрай необхідним саме для майбутніх фахівців галузі дошкільної і початкової освіти – вихователів дошкільних навчальних закладів, вчителів першої ланки загальноосвітньої школи.

Фактор пізнання результатів поведінки і фактор пізнання класів поведінки взаємопов'язані з діловитістю, упевненістю, вимогливістю, психологічним тактом і чуйністю. Фактор пізнання перетворень поведінки взаємопов'язаний з спрямованістю, діловитістю, домінуванням, упевненістю, вимогливістю, психологічним тактом і чуйністю; а фактор пізнання систем поведінки не має статистично значущих зв'язків з компонентами комунікативної компетентності.

Як стверджують автори субтеста «Історії із завершенням» Дж. Гілфорд і М. Саллівен від соціального інтелекту залежать комунікативні та управлінські здібності людини, фахівця, його вміння розбиратися в людях, в дітях в їх батьках адаптуватися в колективі, та вміти допомогти адаптуватися дітям; уникати конфліктних ситуацій, та вміти вирішувати дитячі конфлікти, управляти їми.

Аналіз на основі методик та спостережень дає картину: студенти та фахівці з середнім рівнем соціального інтелекту не завжди точно орієнтуються в результатах поведінки інших, у розрізненні невербальної експресії, у розпізнаванні різних смислів вербальних повідомлень та в аналізі динаміки ситуацій міжособистісної взаємодії, у тому числі зі своїми вихованцями та учнями, що певним чином ускладнює взаємини з оточуючими, ці фахівці – інтелектуально-негнучкі, недовірливі, нечутливі до протиріч і схильні жорстко дотримуватись норм, які й перешкоджають ефективним стосункам.

Студенти та фахівці з низьким рівнем соціального інтелекту у комунікативній діяльності тривожні, особливо у випадках загрози їхньому професійному статусу. Схильні застосовувати агресивно-підозрілий стиль міжособистісної взаємодії, у тому числі зі своїми вихованцями та учнями, емоційно нестабільні, індивідуалістично спрямовані (поєднують гуманістичний та егоцентричний стилі з явною перевагою другого).

Вивчення взаємозв'язку соціального інтелекту і особистісних якостей за опитувальником Кеттелла дозволяє зробити висновок, що чим вище рівень розвитку соціального інтелекту, тим вище показники по фактору товарищів (фактор А), що характеризує гнучкість у діяльності та установках, добре розвинене почуття емпатії, вміння бачити свої дії і їх результат очима інших, готовність до співпраці, легкість. І, мабуть, чим вище рівень розвитку соціального інтелекту, тим більше виражені показники по фактору соціальна сміливість (фактор Н), що говорить про спонтанність і жвавість в емоційних реакціях і поведінці, готовності мати справу з незнайомими людьми в різних ситуаціях. Дослідження Н. А. Філіною ролі соціального інтелекту у формуванні комунікативної компетентності майбутнього педагога показали, що у майбутніх педагогів з високим рівнем розвитку соціального інтелекту більш виражені такі компетентні позиції в спілкуванні: спрямованість, діловитість, впевненість, вимогливість, психологічний такт, чуйність [3].

Підготовка майбутнього фахівця на засадах компетентнісного підходу відповідає сучасним вимогам суспільства щодо формування фахівця певної галузі. Поняття компетентності у вузькому розумінні трактується як міра інтегрованості людини в діяльність, а це передбачає певну світоглядну спрямованість особистості, ціннісне ставлення до діяльності та її предметів; як володіння знаннями, що дозволяють судити про будь-що компетентно, висловлювати авторитетне судження [2, с. 478].

Важливими психолого-педагогічними умовами розвитку соціального інтелекту студентів – майбутніх фахівців галузі дошкільної і по-

чаткової освіти як професійно значущої якості є: групове навчання, навчання в інтерактивній формі, тренінгові навчання, ігрові форми навчання, міжособистісне пізнання, соціальна, громадська активність, компетентнісний підхід, цілеспрямоване поетапне формування компонентів соціального інтелекту з урахуванням специфіки навчально-професійної діяльності студента, що має такі рівні: адаптаційний, рівень початкової спеціалізації, початковий рівень професійного самовираження.

Основними складовими моделі розвитку соціального інтелекту студентів – майбутніх фахівців галузі дошкільної та початкової освіти на підставі компетентнісного підходу є наступні компетенції: моделювання образу ситуації соціальної взаємодії та її розвиток; прогнозування результатів соціальної взаємодії; побудова цілісної адекватної картини соціальної взаємодії; розпізнавання емоцій інших людей; співпереживання; саморегуляція; соціальна взаємодія; соціальна адаптація.

Список використаних джерел

1. Куницина В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куницина, Н. В. Казаринова, В. М. Погольша. — СПб. : — Питер, 1995. — С. 24—36
2. Руденко О. В. Підвищення компетентності працівників освіти у спілкуванні / О. В. Руденко // Наукові записки інституту психології імені Г. С. Костюка в 3-х томах, Т. 3 // за ред. Академіка С. Д. Максименка. — К. : Главник, 2005. — С. 477—482.
3. Филина Н. А. Роль социального интеллекта в формировании коммуникативной компетентности // <http://cyberleninka.ru/article/n/istoriya-issledovaniya-sotsialnogo-intellekta-nachalo#ixzz31QCEeNOx>.
4. Social Intelligence and the Biology of Leadership, *Harvard Business Review*, September 2008 // http://innovations.com.ua/page.php?_lang=ua&alias=socialnij-intelekt-tabiologiyaliderstva&category=mark&id=17953§ion=articles.

КАРСКАНОВА С. В.
Муколайв

DEVELOPMENT OF SOCIAL INTELLIGENCE FUTURE PROFESSIONALS DURING PROFESSIONAL TRAINING

The article deals with the possible approaches to the development future social intelligence specialist field of preschool and primary education. We consider the level of social intelligence and the quality of social and emotional intelligence. Examples of the study of the relationship of social intelligence and personality traits.

Keywords: intelligence, intelligence, socialization, social competence.

КАРСКАНОВА С. В.
г. Николаев

РАЗВИТИЕ СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

В статье рассматриваются подходы к возможному развитию социального интеллекта будущего специалиста области дошкольного и начального образования. Рассматриваются уровни развития социального интеллекта и качества социального и эмоционального интеллектов. Приводятся примеры изучения взаимосвязи социального интеллекта и личностных качеств.

Ключевые слова: социальный интеллект, интеллект, социализация, социальная компетентность.

Стаття надійшла до редколегії 28.04.2014